

Tot el que sentireu en aquest programa ha passat.
Els fets i els llocs són reals.
Alguns diàlegs estan dramatitzats,
però el seu contingut consten documents
o surt de testimonis que eren en lloc dels fets.
En algunes descripcions,
aquest programa podria ferir sensibilitats.
Relatem crims reals.
La realitat i la mort no entenen de sensibilitats.
Saldas, 11 d'abril de 1944.
Tengo el sentimiento de participar a vuestra ilustrísima,
que ayer día 10 de abril, a las 5 de la tarde,
ocurrió un accidente grave y mortal
en la mina de carbón denominada Clara,
de este término municipal, y propiedad de carbón escadía sea.
Supone 7.30 a 35 cadáveres.
Dios guarde a vuestra señoría muchos años.
El juez Martín Prat.
Hola a tothom, soc Carles Porta.
Gràcies per escoltar-nos.
El cas que us explicarem avui
relata l'accident amb més víctimes mortals
de la història de la mineria a l'estat espanyol,
i ens portarà els anys més foscos del franquisme.
Vull tant anys després dels fets,
el net d'una de les víctimes
encara intenta mantenir viva la memòria
dels treballadors de la mina Clara,
morts en aquell accident.
Entre les víctimes mortals hi havia 12 homes
que avui encara no tenen nom i que ningú no busque.
Durant 70 anys,
els lligalls del sumari d'instrucció
van criar pols al dipòsit
de l'Arxiu de l'Audiència Provincial de Barcelona,
fins que hi va poder accedir una periodista
que avui ens ajudarà a explicar
què va passar aquell dia a les galeries de la mina Clara.
Intentarem posar llum a la foscor.
Comencem.
Crims.
Per què m'atén?
Crucified in the human frame.
A million candles burning for the help that never came.

You want it darker.
I'm ready, my lord.
El relat dels moments foscos de la nostra societat.
Crims.
En Carles Porta.
A la falda sud del Pedraforca al Vergadà
hi ha el terme municipal de Saldes.
Està format per tres pobles,
Saldes, Massenès i l'Espà.
Avui, com passa a moltes localitats del Pirineu,
a la Vall de Saldes hi viu poca gent,
només 238 persones.
A l'Espà, que és l'escenari del cas que us expliquem avui,
només hi queda una casa habitada.
Igual com passa a molts pobles pirenacs,
el motor econòmic de Saldes és el turisme de muntanya,
que hi arriba atret pel Pedraforca,
un símbol de l'excursionisme
i l'icona del paisatge del parc natural del Cadimoixeró.
La història que us expliquem avui passa l'any 1944,
i aleshores no hi havia turistes.
Amb el procés d'industrialització,
el Vergadà s'havia convertit en un enclavament indispensable
d'explotació de carbó
per proveir d'energia les fàbriques del territori.
La Vall de Saldes tenia més de 1.000 habitants,
molts dels quals treballaven a les 30 mines de la zona.
El subsol estava foradat per tot arreu.
Des de principis de la dècada,
havien començat a arribar-hi homes provinents d'altres punts de l'Estat,
fugint de la misèria i de la persecució franquista.
És el cas de José Corral, l'avi de l'Antoni,
l'únic descendent de les víctimes d'aquell accident
que encara lluita contra el silenci.
El meu pare i el meu avi són originaris de Serón, de Provincia del Merí.
El meu avi i el meu pare estaven a Pagès, estaven a les afores.
A veure, el poble amb si és el Vall del Manzora, va ser un riu,
és una vall bastant verda.
El meu pare m'explicava del meu avi, que va tindre que marxar d'allà,
perquè si no, el palaven.
Els militars anaven moltes vegades al for de pals
i li van dir anar al pal perquè l'avi posés roig o era de l'altra banda,
o no estava d'acord amb el que hi havia,
i per això va tindre que fugir.

Va marxar el sol, la llei es va seguir quedant igual,
el negoci igualment de fora del pal, cuidant, vull dir,
el meu pare, doncs, a les hores, sí, set anyet,
i és el que va arribar a conèixer el seu pare, el meu avi,
i poc més és el record que té que havia marxat aquí,
que havia tingut que marxar.
Un tema de posguerra i que havien tingut que marxar,
i la veritat és que informació poca més.
I en aquestes mines, que de professió, vull dir res, zero,
vull dir, no té res que veure.
Tot i no tenia ni idea de l'ofici de Mine,
el Josep comença a treballar a la Mina Clara,
que el 1944 ja fa 13 anys que està a l'explotació.
Allà coincideix amb el pare de Dionis Hernández,
el Luciano, que venia de ballar d'oli.
Ja havia fet el servei militar a Figuols,
i de Figuols va passar aquí, que es deia Carbón del Cadí.
Ells ja eren vicios, posaven les vies.
Molta gent estava rellogada amb les cases de pages d'aquí,
que és el meu sobre, però n'havia hagut 7 o 8 que vivien allà.
Hi havia dues empreses, dues mines aquí,
i llavors treballava molta més gent,
perquè com que no estava tan mecanitzat,
necessitava molt més personal.
Sobre això del servei militar, en parlarem més endavant.
Ja veureu que hi ha una relació molt estreta
entre la mineria i la mili.
La periodista Maria Fabà ha estudiat a fons els fets
que us explicarem avui i ha recollit la seva investigació
en un llibre titulat La Mina de la mort,
publicat per l'editorial Gavarrés.
Els relats de testimonis que ha trobat els arxius
li han permès entendre com era la mina clara en aquells temps.
Com una llodriguera.
Els castellans en diuen un xamizo.
Era una cosa molt maldestra, molt mal equipada.
De fet, les úniques mines serioses en aquella època
eren les de l'Ollano, les del Comte de Fígols.
Les altres eren mines explotacions molt petites,
de particulars o de petits inversors,
i doncs eren... estaven en molt males condicions.
Com era la estructura de la mina clara Lúcia Oriols?
Era una excavació vertical de tres nivells en tres entrades o boques
que servien també per a la ventilació.

Les galeries s'anaven fent mitjançant barrinades,
petites explosions controlades que es feien a les parets de la roca,
per desenganxar-ne el carbó, que quan cau fa una gran pulseguera.
Per baixar-hi per comunicar les galeries hi havia una mena de vestides de fusta
que formaven un laberint a les entranyes de la Terra.
D'aquestes estructures en diuen peus.
Josep Piques també és veí de saldes.
Ha treballat durant 35 anys fent d'enginyer les mines
i coneix el procés d'extracció de carbó d'aquella època.
Hi havia uns peus que marxaven en vertical amunt,
perquè el carbó era, a les capes això són verticals,
o amb una petita inclinació.
Llavors feien uns peus amunt i uns altres anaven fent forat amunt
per anar baixant el carbó d'aquella baix
i també amb uns peus que hi havia, amb unes boquilles,
es carregava els vagons i la mula se'ls endulla,
i a la mula tot el dia m'ho ania ballant amb vagons, plens i buits.
Durant la posgarra, el sou d'un miner de la Vall de Saldes
era de 10 pessetes i els picadors en cobraven 11.
Els miners es jugaven la vida cada dia amb una feina,
doncs que això un dia podien entrar i no podien,
que no sortissin mai més de la mina,
però per altra banda estaven millor pagats,
que obrés fins a Barcelona.
A partir de la dècada dels 40,
moltes empreses mineres van començar a llogar dones i nens
per posar-los a treballar les porgadores.
Anaven traient les pedres que s'havien escolat entre el carbó
i recollint el material que s'havia de carregar a les vegonetes.
Però venien de famílies humils
i necessitaven un jornal més a casa per subsistir a la posguerra.
La jornada era de 7 hores,
però moltes dones feien doble torn per guanyar més diners
perquè el seu sou era molt inferior al dels miners.
Els miners es repartien en 3 torns.
Els descansos, quan no quedaven ningú a dins treballant,
es feien les explosions,
el que en l'argot miner en deien fer la pega.
És a dir, foradar la roca,
introduint-hi una càrrega d'explosius
per poder treure'n després el carbó.
Els torns eren 6 a 1, de 2 a 9 i de 10 a 5.
I entraves.
A l'hora tots cap dintre.

Seves la làmpara i cap dins.
Llavors cadascú tenia la seva feina
i via aquí amb una galeria,
anar allargant la galeria, amb un avançament, que se l'hi deia.
I llavors allà, la primera cosa que havies de fer
és carregar amb vegons el que ja trobaves arrancat
del torn anterior,
que quan sortien feien explotar dinamit i arrancaven.
El carbó es carregava en unes begonetes
que anaven connectades a un telefèric,
el cable, com en deien els veïns de la Vall.
El cable arribava fins a l'estació del tren
del Collet de Guardiola del Vergada, a 18 quilòmetres de distància.
Si aneu a passejar per l'espà,
podreu veure una de les torres del telefèric reconstruïda.
És 10 d'abril de 1944, dilluns de Pasqua.
A l'avi d'Antoni Corral l'hi toca treballar,
perquè ell ve delmeria.
El ser dilluns de Pasqua, aquí a Catalunya, és festa,
tota aquesta gent de ser... de ser un i d'altres llocs,
la gent de fora era el dia que descansaven
i el dilluns treballava a la gent local.
Però el ser dilluns de Pasqua, la gent local no va treballar.
Ahir a la nit hi va haver ball a molts pobles de la comarca
i molts miners joves han allargat la festa.
És el cas d'Antonio González,
que tot i que li tocava treballar a aquest dilluns de festa,
s'ha quedat adormit i no s'ha presentat a la mina clara.
El fet que se li hagin enganxat els llençols li salvarà la vida.
El mine Ramon Espel, de 29 anys, en canvi,
avui li tocava fer festa,
però com que hi va morir el seu padrí i l'enterra endemà,
ha decidit canviar-se el torn amb un company
i a les dues del migdia del dilluns entra a treballar.
També hi ha Lucian, el pare del dionis, que ja hem sentit abans.
M'imagino que no devien tenir necessitat com tothom en aquell temps
i, clar, profitàvem,
perquè mireu allà bastant només com mitja setmana,
perquè el seu festiu et pagaven molt més.
Són les 5 de la tarda i els 42 miners
ja fa un parell d'hores que treballen.
Un tren amb 6 wagonetes de fusta
els transporta a ells i al carbó
pels diferents nivells de la mina fins a la sortida on hi ha el telefèric.

Dos miners piquen amb el martell la capa de carbó per fer avançar a la galeria.
Un d'ells porta un llum de carbur o de setilè.
Saben que és perillós, però és l'única manera de veure-hi una mica.
Probablement fos l'única cosa que tenien.
Els llums de setilè feien bastanta claror, bastanta, parlant de temes d'aquests de poca cosa, no, ara seria una misèria.
És clar, all és una flama.
Com que és una flama, em sento el grisur, si n'hi ha.
Això són perilloses.
De moment, la flama del llum de carbur entre en contacte amb els gasos en suspensió de la galeria i els dos miners queden atrapats dins d'una gran flamerada.
Han quedat estesos a terra, però no tenen ferides greus.
Un company que està treballant al mateix nivell de seguida els va a socorre i els acompanya cap a fora.
Quan travessen la segona galeria, es creuen amb una mula que arrossega tres begonetes amb quatre treballadors a dins.
Han passat uns minuts des que han tingut l'ensurt.
Els dos miners cremats i els que els acompanyen estan a punt de sortir per la boca de la mina, però una ràfega d'aire els tira tots tres a terra.
Una mica més en dins, l'onada expansiva ha arrossegar les begonetes amb els quatre miners a dins i ha ferit el vigilant del segon nivell, Francisco Garriga.
Maria Favà ha trobat la reconstrucció dels fets que va escriure poc després un estudiant d'enginyeria de mines.
A 200 metres de la boca de la flamerada es va sentir un gran soroll, però no explosió, i una forta expansió d'aire empanyar el vigilant cap a fora.
També els begoners van ser batuts, però dos pogueren sortir i donar l'alarma.
Cap d'ells no havia sentit calor ni olor, però sí es fixia.
Els talls quasi tot el carbó era pols, i va coberta a la vegada per una altra gairebé impalpable de color terròs.
Precisament aquest suc de terròs, imat finíssim, és el símptoma exclusiu de l'explosió de pols de carbó.
És la cendra residual de les molt petites partícules de carbó.
Altres signes com escorses de coq, pèrdues de resina, les fulles, les fulles d'apuntalament, també es donen a les explosions de grisú per una barrinada fallida que va fer explosió, per una bufada de gas, amb els símptomes anotats i cap en diverses hipòtesis.
La galeria principal ha quedat soterrada.
Des del poble es veu una gran columna de fum que surt de la Xemeneia de Ventilació.

Els Olano, la família que controla la majoria de miners de la zona, envien gent a desenrallar per treure els miners atrapats a dins. El marteller i els altres dos miners han pogut sortir ràpidament de la mina. Al Luciano, l'explosió també la sorprèn treballant a la galeria, però, per sort, ell i un altre mine han pogut sortir pel seu propi peu. Al cap d'unes hores rescaten tres miners més que havien quedat atrapats a la segona galeria. Hi ha 8 supervivents en total. La ventada de l'explosió els ha causat a tots diverses ferides. Els responsables de l'asseguradora decideixen que es traslladi els més greus a una clínica de Barcelona. En la primera inspecció ocular s'identifiquen 32 víctimes mortals, entre elles, Jose Corral. No surten els números, hi havia 42 miners a dins i només n'han trobat 40 entre morts i ferits. Les galeries estan mitjans sorrades i la feina per recuperar els cossos és molt complicada. Alguns cadàvers els troben amb les mans aferrades als carrils de les vies. Han dedicat l'últim alè a intentar fugir de la mina arrossegant-se per la galeria. Les autòpsies determinen que hi ha mortes fixats per inhalació d'òxid de carboni i també tenen cremades. La víctima que en fa 33 és el miner que es troba més a prop de la segona explosió. És l'únic que perd la vida a causa dels traumatismes que li produeix l'onada expansiva. L'equip que s'encarrega de treure la runa treballa sense descans per trobar un miner de 26 anys que encara no ha aparegut. Els noms els difunts queden registrats sempre al llibre d'òvids. En el cas dels miners morts a la Minaclana els apunten el de la parròquia de Gózol a 3 quilòmetres de l'Espà. Però ja veureu més endavant que no hi són tots els noms. Per cert, si algú vol consultar al llibre a Gózol veurà que les pàgines dedicades als anys de la Guerra Civil estan arrencades. Continuem. Qui són les víctimes de l'Espà? La majoria dels morts de la Minaclana eren endelosos. Hi havia un gallec, un medileny, però el poble que va tenir més baixes va ser ser on. I comprovats no em vaig trobar avui. La víctima més jove és un noi de 17 anys d'un altre poble d'Almeria.

[Transcript] Crims / La mina Clara: 34 morts en una tragèdia oblidada

També hi consta Ramon Espel, de Calparraqueda-Fenes,
aquell noi que s'havia canviat el torn
perquè l'endemà havia d'anar a l'enterrament del seu padri.
El Ramon és l'únic miner local que mor a l'accident.
Els dies següents a l'accident,
els cossos dels miners esperen la cultura en un dipòsit
que s'ha habilitat a Saldes.
El jutge de Pau comença a enviar les primeres comunicacions
als familiars de les víctimes identificades,
moltes d'Almeria.
El rebre la notícia, l'alcalde de Serón,
va a casa de José Corral,
un cortijo situat als afores del poble a comunicar-ho a la família.
El José deixa una dona i cinc fills.
L'hi van arribar, que havia hagut aquest accident,
que havien mort molta gent de Serón,
que a nivell del poble es va fer molt ressò.
Coincideix que molts crec que una quinzena eren de Serón.
Havien vingut tot un espadís.
Abans de l'explosió, la boca principal de la mina
estava situada al segon nivell
i es trobava a 300 metres del poble de l'espà,
que és on hi havia les oficines de la companyia
que gestiona la concessió des del 1940.
Bones del Cadí, S.L.
El Gerenes Domènec Martí Company.
Va néixer el 1910 a Sabadell,
es va llicenciar a l'escola industrial de Barcelona.
El 1936, l'inici de la guerra,
el van xampar treballant a l'empresa familiar Energía S.A.
Ho va deixar tot i va marxant a Barra,
lluitant les files franquistes.
Va caure ferit al front i va arreglar la insígnia del que vèiem utilat.
Per al règim havia passat a ser un heroi de guerra,
cosa que després li valdria el càrrec
de delegat comarcal dels combatents de la falange
i altres privilegis que ja veureu.
El 1940 la seva empresa, Carbones i Transportes Cadí,
va comprar la mina clara.
L'enginyer en cap de l'explotació és Daniel Esteller.
Després tornarem amb el domènec Martí i Daniel Esteller,
els màxim responsables de la seguretat dels miners.
Tant bon punt la companyia comunica la tragèdia a les autoritats,
uns inspectors del servei estatal de miners,

surten de Barcelona cap a l'espà per intentar esbrinar
què pot haver passat.
Els primers documents de la investigació
recollen que la segona explosió va ser a la galeria del nivell més baix.
La pols que va originar l'explosió
és la pols que es diposita a les parets.
La pols que cau, jo no sé, alguna deu anar a terra,
altra deu sortir.
La pols perilloses, les que es diposita a les parets.
Aquesta pols que diu la Maria
concentre gasos inflamables com el grisú.
El grisú és matar.
Que va reixat amb l'oxigen i amb l'aire, se li diu grisú.
Aleshores, a partir d'un 5 o 6% de concentració,
és explosiu.
Per tant, s'ha d'avançar l'hora que marxi.
És l'única solució.
A l'època que estem parlant de la mina de l'espà,
diu que entraven amb una gàbia, amb un ocell,
i quan l'ocell queia,
que allà no hi havia la respiració, no era bona,
o hi havia grisú, o hi havia falta d'oxigen.
També podia ser.
La notícia de l'accident es publica la premsa
a través de l'agència CIFRA, al cap de dos dies,
després de passar la censura pràvia.
L'agència de notícies CIFRA era l'afiliada de l'agència EFA,
que s'encarregava de les notícies d'àmbit estatal.
L'agència EFA la va fundar el 1939 Ramon Serrano Suñer,
el cunyant de Franco, que estava a punt de guanyar la guerra.
Serrano Suñer va aprovar la llei de premsa,
que durant 30 anys va aturar el control total
dels mitjans de comunicació a la maquinària franquista.
El 14 d'abril, quatre dies després de l'accident,
el rector de la parròquia de sal desoficial funeral.
Tot i que només hi ha deixat la vida a un mine local,
centenars de veïns i miners de tota la vall
assisteixen al seguir-s'hi funerari.
Entre tots traslladen a pes els 33 tauts
fins al cementiri a l'església de l'Espà per enterrar-los.
A la mina continuen les tasques de desenronament,
però amb poques esperances de trobar en vida el mine
de 26 anys que encara no ha aparegut.
La majoria de familiars dels morts són de fora

i no poden assistir a l'enterrament.
Els enterren tots junts en una fossa,
però hi ha un veí de l'Espà que s'aprecià José Corral
i no vol oblidar-se d'on està enterrat.
Una fossa comú, però, bueno,
cadascú dintre del seu a taut,
però els a tauts unes darrere l'altre han enganxat.
El meu pare, quan ja hi va anar la primera vegada,
va trobar gent, hi havia un senyor que li havia dit...
No, mira, és que exactament és que el teu pare coincideix,
vull dir, me'n recordo, perquè amb el teu pare
li hem tingut bona entesa, i diu, mira, no,
i recordo que era aquí, a l'últim de la fila d'aquí,
i fins i tot vaig pintar aquesta pedra de color blanc,
que encara hi és, per saber qui era,
perquè els a tauts els van ficar, però vull dir sense nom,
i sense res, vull dir, tots allà, no?
I, bueno, i el meu pare va plantar una creu en el seu dia,
vull dir, allà, ben bé, just davant de guanyar aquesta pedra,
i això l'entendrem, anàvem sempre a posar les flors.
Hi ha 12 cossos que ningú ha reclamat
i que s'enterren també a la fossa comuna amb la resta de tauts.
El funeral també hi assisteixen el director de la mina,
Domènec Martí, l'enginyent Cap, Daniel Esteller,
i el governador civil de Barcelona, Antonio Correa Begelinsson.
Amb la boina i l'uniforme falangista,
el governador civil és una figura importantíssima durant el franquisme.
I-N-I-A-I-N...
I'm ready, my lord.
Crims.
Amb Carles Porta.
Quan acaba la cerimònia, el governador civil reparteix
500 pessetes a cada casa del poble
i promet el veïns que la mutua general de seguros
en repartirà 500 més.
I va, després de l'accident, i va plantar rement,
una tarda i tornen dues vegades més i fa voltes per la concaminera.
També va veure els figos, no?
Tants viatges, tantes visites a la concaminera,
tantes relacions amb els alcaldes de Berga,
em fa suposar que no únicament era una cosa humanitària,
sinó que també hi havia un cert interès econòmic.
L'endemà del Cepeli, els equips que continuen amb les tasques
per desenronar la mina, troben el cos del noi de 26 anys

que encara no havia paregut.
Està bé soterrat, sota les pedres i el cargó.
Aquell mateix dia l'enterren amb els altres 33 miners
a la fossa comuna del cementiri.
La vall està de dol i els miners enrabiats.
És la quarta explosió en poc més de dos anys a la mina clara.
La primera va ser el 15 de desembre de 1943.
Fa un any i mig encara no.
I va morir un miner que amb l'on expansiva va sortir disparat
i va xocar contra la paret de la galeria.
Les altres dues són més recents encara.
Una del 12 de febrer, fa dos mesos,
i l'altra del 31 de març, fa només dues setmanes.
Cap de les dues va provocar víctimes mortals.
Revisant els documents de l'època,
fa va a descobert que hi va haver negligències.
El servei de miners, que és un servei que era estatal,
i que hi havia uns inspectors que pel que he anat veient
realment funcionaven i funcionaven molt bé.
N'hi havia un de provincial i un per Catalunya.
I tant aquests dos inspectors,
que tenen un bon currículum perquè heu anat mirant,
que es milloreixin les condicions de la mina.
I no els hi van fer cas.
El últim requeriment que fan els diuen
que en 15 dies han d'estar reclades una sèrie de deficiències,
que han de tenir una farmaciola,
i abans d'aquests 15 dies va haver-hi l'explosió mortal dels 34 morts.
Els inspectors van visitar la mina el 21 de desembre de 1943,
4 mesos abans de l'explosió.
Aleshores només hi havia hagut un accident
que va fer una víctima mortal i van donar unes indicacions molt clares.
Considerando que los hechos probados son de suma importancia,
deben tomarse medidas que eviten accidentes de mayor gravedad.
Cre de su deber imponer, de carácter obligatorio
y de ejecución inmediata, las siguientes prescripciones.
Primero, el disparo se hará desde la calle con pega eléctrica
y después de haber salido de la mina todo el personal.
Segundo, el ingeniero hará ensayos del aire de salida
que determina el reglamento.
Tercero, queda determinadamente prohibido
el alumbrado de lámparas de acedileno que no sean de seguridad.
Por último, el director de la mina
queda obligado a presentar un reglamento particular para su aprobación.

Barcelona, 17 de enero de 1944.

És molt important el punt que diu que els treballs

per fer caure el carbó de les parets

s'han de fer amb tot el personal fora de la mina.

Recordeu també llum de carbur que portava el martellet

que va quedar ferilleu amb aquella flamarada?

Sembla que cap de les prescripcions que els tècnics van fer arribar

a l'enginyer i a l'amo de la fàbrica s'han complert.

I això que el cap de poques setmanes d'imposar-les totes aquestes mesures,

de caràcter obligatorio, el cap del servei de mines

va firmar un decret instant-los a complir-les de manera immediata.

Si no ho feien, ordenaria la paralització de la mina.

Tot i les amenaces del cap de servei de mines,

la mina clara va continuar funcionant sense adoptar cap de les mesures,

ni tan sols la detenir material d'ocili en cas de necessitat.

Allà ningú va aturar l'activitat

i els treballadors, com José Corral, van seguir al peu del canó.

Els dos inspectors que van redactar aquell informe

tornen a ser a l'espà des del 12 d'abril de 1944,

dos dies després de la doble explosió.

Una setmana després, entreguen al jutge l'informe pericial.

L'escrit dels inspectors del servei de mines conclou

que la causa directa de l'accident és la segona explosió,

la més mortífera, que es produeix entre el nivell zero

i el nivell u de la mina.

El motiu és la deflagració de la pega fora d'hores.

No s'han tingut en compte les prescripcions del reclamen general.

S'havia de respectar el temps de les pegues que ha de ser entre torns,

amb tot el personal a l'exterior de la mina.

El cos del miner que es va trobar just en el punt on hi havia hagut l'explosió

estava ple de cremades i cops.

Segons els inspectors, no hi ha dubte

que va rebre l'impacte directe de l'explosió.

La causa de l'informe és categòrica.

Taxativament, la causa originària

fue el incumplimiento del reglamento de policía minera

y de las prescripciones de la jefatura de minas del distrito.

Els treballadors de la mina clara ja feia temps

que estaven preocupats per la falta de seguretat.

I, en més d'una ocasió,

se n'havien queixat a la delegació provincial del sindicat de la Falange de Berga.

La Falange de Berga havia denunciat, abans de l'últim accident,

les condicions precàries d'aquestes i d'altres mines.

I, aleshores, quan hi ha els 34 morts,

aquesta gent es mobilitza fins i tot en algunulletí de l'època,
surt, denunciant la por que cobraven
i les males condicions de vida.
Però després, hi ha el judici definitiu, no...
Jo ja no els trobo.
La Falange tenia aquesta dou pla cara, no?
En fi, una part de la Falange era obrerista, no?
Era defensable als treballadors.
Després s'acaba com s'acaba.
El 17 d'abril, el jutge envia a presó provisional sense fiança
Domènec Martí i Daniel Esteller, el gerent i l'enginyent cap,
que s'estaran al dipòsit municipal de Berga
fins que se'ls traslladi a un centre penitenciari.
A la interlocutòria del jutjat també s'hi decreta la llibertat provisional
dels miners Francisco Agarriga, el vigilant que resulta ferit,
i Rufino López, qui figure com a capatàs de la mina.
La mina clara, que no ha aturat l'activitat,
passa a mans de l'empresa Carbones de Berga,
propietat del comte de figols, José Eduardo Olano.
És un autèntic terratinent, l'amo de l'empresa minera,
amb més pes al territori.
Van ser ells els qui van enviar gent a desenronar la mina després de l'explosió.
En aquest moment té prop de 4.500 treballadors.
Molts treballen a les mines de figols,
un conjunt d'explotacions situades al municipi de Serks,
a 30 quilòmetres de l'espà.
No sabem quants dies pas sent Domènec Martí
i l'enginyer Daniel Esteller, el dipòsit municipal de Berga.
El que sí que recull el somari és que no els traslladen a la presó modal,
on es deriva els presos de la província.
Van a la presó de Sabadell.
L'alcalde de la ciutat és Josep Maria Marcet,
company de batalló del gerent de la mina durant la Guerra Civil.
Si estan reclosos només un mes i mig.
Es coneixen d'anans.
A més, s'estan 55 dies i surten.
I triguen moltíssim, en fer-se el judici, triguen moltíssim.
I, mentre tant, poden circular lliurement
i no tenen cap mena de restricció.
I aquest senyor realment se'n va aprofitar de la seva condició
de cavaller mutil·lat.
Durant el temps que estan a la presó,
l'alcalde de Sabadell i amic de Domènec fa arribar una bal al jutge.
Certifico que, don Domingo Martí,

la mañez persona a quien conozco,
de una muy buena conducta,
completamente adicto al glorioso movimiento nacional.
Durante la pasada campaña de liberación
fue herido en el frente de combate luchando contra el marxismo.
Después de la liberación de esta ciudad,
desempeñó el cargo de delegado comarcal de excombatientes
de la falange y de las honds,
demostrando siempre en el desempeño de su cometido
un alto espíritu de patriotismo,
cumpliendo siempre a la perfección todos cuantos servicios
como militante.
Y para que conste, libro el presente en Sabadell
a los 17 días de mayo de 1944.
Per si no havia quedat prou clar,
el notari de Berga envia un segon aval
per testimoniar la filiació de Domènec Martí a la falange
amb el número de carnet 6.645.
El 12 de juny, després que l'alcalde de Sabadell
dipositi teòricament una fiança de 100.000 pessetes,
els dos detinguts surten en llibertat provisional.
Diem, teòricament, perquè anys més tard
la periodista Maria Favà descobrirà
que en realitat no va pagar ni un duro de fiança.
Amb els dos acusats principals en llibertat,
el governador civil Correà, Beglison,
encarrega un informe al delegat provincial
sobre les condicions dels miners a l'espà.
A més, per frenar possibles crítiques, segons Favà,
ordena que es facin obres per millorar la vida dels treballadors.
Però a l'octubre, el delegat provincial l'informa,
que està tot aturat.
I els motius costen de creure, segons explica la periodista.
El turista li diu al seu jefe,
l'excelentíssim governador civil,
que en les condicions amb els que treballen els miners
són molt dolentes,
tant pel que fa a la seguretat de l'interior de la mina,
com per l'habitatge.
Tenen uns dormitoris que no es poden evitar,
perquè no tenen vidres a les finestres,
no tenen llençols, no tenen guxineres,
no tenen estufa, no hi ha dutxes.
Es van començar les obres en el moment que hi van al governador,

i després es van parar.
I es van parar per manca de ciment.
Quan això, ni el dels llençols, ni el del ciment no cola,
perquè de llençols hi havia molt a prop colòniers tèxtils,
i el ciment, el mateixos figues, tenien una empresa,
una fàbrica de ciment.
L'avi d'Antoni Corral, el José, que va morir a la mina,
va viure en aquests dormitoris, un pallet de fusta.
Els ocupaven miners que havien emigrat a Catalunya
des d'altres punts de l'estat,
sovint fugint de les purges franquistes.
Si fosin tres habitacions amb una, una sala molt gran,
tot així de fusta molt antiga,
i és allà on vivien tots els miners aquests de fora,
molts també vivien en cases de pagès escampades,
perquè al mateix temps de viure treballant a la mina,
igual també treballaven a tres hores de pagès,
però la gran majoria que no tenia d'allò vivien tots allà.
I el meu avi se me'n sé, que era un dels que estava allà,
en aquesta casa que vivien allà tots junts.
El 2 d'octubre de 1948,
4 anys i mig després de l'accident,
comença el judici a l'Audiència de Barcelona a Domènec Martí.
L'enginyer Daniel Esteller i els miners Rufino López
i Francisco Garriga, vigilants de la mina,
per un delictes de mort, lesions i d'anys.
Francisco Garriga ha mort fa pocs mesos per causes naturals.
Si presenté com a acusació popular
la delegació nacional de sindicats,
més coneguda com el sindicat vertical,
però no la falange.
De familiars de les víctimes,
només si persona la vido a d'un dels morts,
una dona nascuda a una aldea de la província de Lugo.
Aquesta persona sí que la trobem quan hi ha el judici,
que està visquent a Puigcerdà,
però ells es van casar en aquesta aldea.
Aquesta aldea no l'hi trobava, no l'hi trobava del lloc.
I que ho he demanat a la junta i no hi ha manera,
tal com està escrit en el somari,
aquella aldea no existeix, ni existia.
La defensa de Martí Esteller l'assumeix un advocat
que del 1951 al 1957 serà el calde de la ciutat de Barcelona,
Antonio María Simarro Puig.

No hi declaren ni el governador civil Correa Béglisson,
que va ser cessat del càrrec un any després de l'accident,
ni José Eduardo Olano,
l'actual propietari de la Mina Clara.
Sí que podia haver anat de testimoni i tant, però no el van cridar.
Estem parlant de gent molt al llinatge, no?
Havia visitat la Mina, no sé si va arribar a entrar,
o va estar a la boca Mina,
i ja va dir a les hores que era un perill, aquella Mina,
i que quan se volia explotarien.
Els que sí que declaren són els 8 miners que van salvar la vida.
Segons podrà comprovar anys després la periodista Maria Favà,
a través del testimoni d'alguns del descendents,
han rebut pressions per part de Domènec Martí
per que declarin el seu favor.
Però tots 8 es mantenen fidels al seu relat
i exposen les males condicions en què han de treballar.
Durant el judici no es poden determinar les causes tècniques de l'accident
per falta de testimonis vius
que estiguéssim dins de la Mina en el moment de l'explosió.
Els 8 treballadors que declaren
estaven allunyats del punt de la deflagració,
i per això van sobreviure.
Dos dies després de l'inici del judici es dicta sentència.
La fiscalia havia demanat penes d'un any i un dia de presó,
i una indemnització de 35.000 pessetes per a cada família.
En la Ciutat de Barcelona, a 4 d'octubre de 1948,
fallamos que debemos condenar y condenamos a Domingo Martí Campany,
de 33 años de edad,
i Daniel Esteller Pujol, de 32 años de edad,
a un delito de imprudencia temeraria,
de lo que resultó muertos y lesionados a una pena de un año de prisión,
suspensión de todo cargo y al pago de una cuarta parte de las costas procesales,
así como que abonen solidariamente como indemnización de perjuicios
e independientemente de lo que pueda corresponder
por seguros sociales a los perjudicados,
la cantidad de 6.000 pessetes a los herederos de cada uno de los fallecidos.
La sentència rebaixa la indemnització per a les famílies que demanava la fiscalia.
Pel que fa el Francisco Garriga, el vigilant del nivell 2,
que recordeu que també va resultar ferit,
la sentència diu que va córrer els mateixos riscos que els seus companys.
Dicta que, com a treballador,
no estaven condicions d'exigir a l'empres el compliment de les mesures de seguretat
que podrien haver evitat l'accident.

[Transcript] Crims / La mina Clara: 34 morts en una tragèdia oblidada

En el judici tampoc es pot provar que el capatàs Rufino López estigués a la mina aquella tarda perquè no li tocava treballar. De fet, a Randa la Investigació es descobreix que no tenia tan sols el títol per fer aquesta feina. Tots dos acaben amb sols.

Tot i està condemnat a un any de presó, ni Domènec Martí, ni Daniel Esteller, i arriben a entrar.

Els dos acusats principals s'entornen a casa seva, si no hagués passat res, i els miners continuen jugant-se la vida cada dia per poder guanyar-se les garrofes. Mentrestant, encara hi ha 12 cadàvers enterrats en una fossa comuna que ningú reclame. Recordeu aquell informe que el governador civil va encarregar el delegat provincial? Escolta'm què diu sobre aquests productors, com en diuen ells.

21 d'octubre de 1944.

Quan el traspaso de la empresa de mines de carbones cadí a carbones de verga, se encontró la nueva empresa con la existencia de gran cantidad de productores clandestinos. Y no sabiendo qué solución darle, según manifestaciones del director, continuaban estos en la misma situación.

Dónde surten aquests miners clandestins?

Aquesta gent que marxa cap a Catalunya, marxa perquè no es pot estar a la seva terra. I la millor manera de posar terra per mig és canviar-se de nom. Això dona a fer que realment la gent, o molta gent, un percentatge important, mira en clandestins.

A més, en el mateix escrit, demana que s'envinin miners estudiants per substituir els molts.

Quan l'empresa carbones de verga en mans de la família Holano va comprar la mina clara, es va trobar que molts treballadors que venien d'altres indrets s'havien canviat el nom per fugir del passat i evitar que els anessin a buscar.

Segons alguns testimonis que ha trobat Maria Fabà, podria ser que entre ells hi hagués fins i tot un mac i famós.

Segons un miner que es deia l'Escarola, el nom popular, ell va coincidir amb el Massana.

I el Merceli Massana sembla ser que vivia el que és l'antiga fonta del poble i va plegar molt poc abans de l'explosió.

Tenim un testimoni, i com que no tenim el carnet de la mina, no sabem la gent que va treballar, si el tinguéssim sabríem si el Merceli Massana...

Però clar, el Merceli Massana, si va treballar i no devia drar allà amb el seu nom,

perquè a les hores ja feia demà aquí.
Merceli Massana Vancells, més conegut com el Panxo,
va néixer a Berga el 1918.
El 1939, les tropes franquistes el van empresonar
per haver lluitat el Vàndol Republicà.
Al cap de tres anys el van deixant llibertat,
i quan el 1942 el van cridar a files,
va fugir les muntanyes de l'Alorgell,
on van entrar en contacte amb els maquis de la zona.
El testimoni que el situa al 1944 fent de minea a la Clara, sota un nom fals,
que em va marxar pocs dies abans de l'explosió.
No es té la certesa que fos així,
però sí que se sap que durant els anys següents
va liderar desenes de sabotatges a les mines de la família Olano.
El 1950 va deixar de fer demà aquí i se'n va anar a viure a França,
on va morir a l'edat de 73 anys.
A dia d'avui encara no s'ha pogut comprovar
la identitat real de les 12 víctimes sense reclamar de la mine Clara,
que descansin el cementiri de l'espà.
Tampoc la dels productors clandestins
que van continuar treballant a la mine Clara després de l'accident.
És que falta documents molt importants.
El falta, el que és la partida de naixement de la mine,
el carnet de la mine, que hauria d'estar depositat,
o bé al museu, o bé a l'escola de mines, o bé a Madrid,
i no surt enlloc.
Abans heu sentit que la sentència ordenava
pagar una indemnització als ereus de les víctimes.
Doncs l'empresa Carbones-Cadí no desembutxarà ni un euro.
Pel que fa a la indemnització de la segurança,
només la cobra en els 8 miners vius i dues famílies.
I no pastota, una és la família del mine
que no van trobar fins al cap de 5 dies,
que cobra 6.000 pessetes,
però ni descompten 180 pels tràmits.
L'altra és la família de José Corral, l'avi de l'Antoni.
Pria cobrar com el seguro, lo que seria segurança,
però la indemnització aquesta
no va sortir molt més anys, no.
Però aquí realment no ha sigut un accident normal i corrent,
i vinga, ja està.
Aquí hi ha hagut alguna negligència,
i aquí hi ha hagut alguna cosa, però no sé, tu vas pensant.
Vull dir, perquè fins ara,

vull dir que no hem tingut més d'informació tots aquests anys.
La José fa que ha quedat viduant 5 fills.
Encara no s'ha mogut de ser on,
on regent el forn de pa que van obrir amb el José abans de la guerra,
té por d'anar a l'espà.
Segons els documents que encara guarda el seu net,
la mutua general de seguros li ha de pagar 135.376 pessetes
d'indemnització, però en rep 100.000.
El juny del 1950, 6 anys després de l'explosió,
la José fa farà un escrit al jutget de Berga
per reclamar també les 6.000 pessetes d'indemnització
que li deu el que era gerent de la mina, Domènec Martí.
Els diners no arribaran mai.
Em presenciàvem silenci.
L'àvia i alguns segons tietres del meu pare, germans d'ell,
és que ni volgués anar-hi allà on havia anat.
Jo crec que seguia en eventi la por que ella deia
que ni neva a veure que tenim allà algun terrat de la família,
que no hi torni a haver-hi repressàlies i ens vinguin a nosaltres.
Era una mica aquesta idea, és la que tenia.
No està mort, no muguem, no ho removem, ni neva allà,
ningú ens vegi que anem a veure allà,
ni a portar flors allà,
perquè encara ens vindrà una repressàlia a nosaltres,
i encara hi havia aquesta por, d'anar-hi per algo,
però alguna repressàlia,
tot es resumeix amb això, amb una repressàlia o alguna cosa.
La primera visita d'un familiar a la tomba del José
es farà esperar anys.
Li farà un dels seus 5 fills, el pare de l'Antoni.
Ha començat a treballar a la Renfe a l'estació de Sant Andreu
com tal a Barcelona.
Vindrà de jovenet, però ja va vindre a viure aquí,
va comprar un cotxe a uns 600,
i amb aquests 600 que tenien, el Pedra Forca,
primera vegada a visitar, primer familiar, el primer de tot.
Des de Guardiola fins allà crec que era tot camí de carro,
amb uns 603 dies i per camins de carro, per primera vegada.
La Josef no es veurà amb còrdena a visitar la tomba del seu marit
fins a mitjans dels anys 80.
Pel que fa a les indemnitzacions dels 8 ferits,
varien en funció de les lesions.
El Gerardo, per exemple, que va perdre el nas
i va trigar 3 mesos a recuperar-se de les ferides,

cobra 2.500 pessetes.
Ara li diuen el Chato.
Mentre estan, la Mina Clara segueix oberta.
Van venir miners estudiants a substituir esmorz, això sí,
perquè això sí que ho sabem,
i, a més, hi ha memòria moral,
i els productors clandestins que van quedar...
Doncs no ho sé.
El 1949, quan falta poc,
perquè es compleixin 5 anys de l'accident,
una altra explosió deixa 5 miners morts
i l'explotació tanca definitivament.
I què se n'ha fet de demà en Agmartí?
L'amo de la Mina que, teòricament, havia de complir un any de presó.
Després del desastre de la Mina Clara, va continuar fent desastres.
L'any 47 estava vinculat a l'empresa de Gas Manresa,
i el 52-56 era el delegat,
conseller de delegat de Gas Tarragonense,
però aquesta empresa va tenir greus problemes,
pèrdues econòmiques importants,
dificultats per obtenir crèdits.
Es va obrir una investigació l'any 56
per venir a anar a les causes d'aquests problemes,
que va resultar que el causant era el senyor Martí Campany.
Havia fet unes compreses prou dolentes.
El 29 de juny de 1969,
la Vanguardia publica la composició de la nova Junta General
de la Compañía Española de Gas.
El Consell d'Administració de la Societat
està compost per 10 membres.
Entre ells, Domènec Martí Campany.
Ja veieu que això de les portes giratòries no es va inventar ahir.
Al 2008 tanque l'última Mina de Carbó de Saldes,
la més gran de totes les que queden a Catalunya.
Aleshores, ja fa un temps que l'Antoni, el net de José Corral de Serón,
ha obert un portal web per buscar altres famílies
de les víctimes de la Mina Clara enterrats a la Fossa Comuna.
Portada de la web, per fer aquesta memòria,
li vaig titular un hijo que no conec en un cassó padre
i un nieto que no conec en un cassó abuelo.
L'Antoni contacta amb la televisió local de Serón.
Durant els 10 anys que manté obert a la web,
li escriuen 3 famílies.
Volien saber, però no profunditzar.

Simplement preguntar una mica.
Vull dir, no, és que jo crec que el meu pare o el meu familiar,
el meu avi, sí que va morir allà.
I simplement volia estar una mica segur.
I això bon cau, i això el Pedra Forca, que és el bon estar.
I jo, posoferint els informació,
reportatge fotogràfica tenia o d'alguna altra llibre que havia sortit.
Però tots negar-me...
No, cap que m'han vist res més, no vull saber res més.
Simplement, he vist això, he volgut contactar,
crec que... i no han volgut moure...
Incluso la gent no ha volgut moure ni...
No ha volgut moure més fills, ni saber res més.
No sé si inclús, com la pròpia por, vull dir,
que a ells els hi poguessin arribar,
de repressàlies que el seu familiar ara ve.
He tingut que marxar en aquell temps.
No sé si és que inclús tenien la por que a ells, a ells,
acabar reparcotint o reclamant-los, hi ha alguna cosa.
La família Corral només ha trobat silencis.
Aquest cas està archivat, està archivat i tancat.
Ja està archivat i d'allò, i això ja no es pot tornar a obrir.
Això ja es va tancar i això no es pot tornar a obrir.
No, si ningú vol obrir aquest cas.
Simplement, informació.
Però mira que també anàvem buscant, anàvem contactant,
ajuntament, o visbat, o el que sigui, que per tanyes l'ésia,
cap aquí, cap allà...
Com més necessitat encara a buscar més?
El pare de l'Antoni, Manuel Corral,
té l'esperança que, si apareixen més familiars,
pugui traure el José de la Fossa Comuna
i enterrar-lo al seu poble natal, a Serón.
S'ha informat del procediment a l'Ajuntament
que l'ha derivat al visbat de Solsona.
Per exhumar-lo, necessita el consentiment de més famílies.
El 25 de gener del 2018, la periodista Maria Fabà
consulta el somari del cas a la secció tercera de l'Audiència de Barcelona.
Han passat gairebé 70 anys de l'accident.
Va amb com tre a passar els fulls
perquè els lligalls són molt delicats i estan malmesos.
Els soterans de l'Audiència s'han inundat dues vegades
i hi ha lligalls que s'han mullat.
Em donen el primer lligall que els papers els havien d'agafar en pinces.

Em posen en una tauleta, començo a mirar papers
i ve un letrado de la secció tercera i em diu que no tinc dret a mirar allò.
Alegant que volnere la llei de transparència,
s'inviden a marxar la Maria quan està follegant la inspecció ocular.
L'endemà presenta una alegació.
Al cap d'un any i 9 mesos li truquen del jutjat.
En contesten un dia per telèfon, un senyor molt més amable,
em diu que les coses han canviat molt
i que torni que tinc dret a mirar allò.
Els últims difunts que van rebre la cultura del cementiri de l'espà
van ser els 34 minuts morts del cas que us hem explicat avui.
Des d'aleshores no s'hi ha enterrat mai ningú més
i el cementiri està deixat de la mà de Déu.
Cada any que anàvem a portar un ram de flors allà,
ja sempre anàvem preparats amb un volant, amb una desbrossadora,
i alguns anys havíem netejat tot el jardí,
o altres anys us havíem fet un passadís per arribar
fins a on hi ha la creu del nostre oavi.
I això també era una altra reclamació.
O sigui, el fet de dir que només demanem si això poden conservar
una vegada l'any o dos, vés que ni això, ni això havíem aconseguit.
El pare de l'Antonio, Manuel Corral,
que durant dècades va lluitar per preservar la memòria del seu pare
i saber què havia passat a l'accident de la Mina Clara,
va morir poc abans que la periodista Maria Fabà
publicés la seva investigació.
L'Antoni segueix anant a l'espà amb els seus fills.
El meu pare també, aquests últims anys,
ja no està més malentís, de menys i una cosa o una altra,
i ell no ve pogut acabar de aconseguir res,
o tota aquesta informació que ha sortit ara últimament,
que ja no l'assimilava, ja no la podia acabar de reconèixer,
va ser una mica de dir que agafo jo com el testic del meu pare,
doncs continuo jo.
A la plaça de l'Església de Sant Martí de Saldes
hi ha un monument amb una urna,
i dins l'urna, un llum de Mina, que és 100% bàrbara cada 4 de desembre.
El monòlit hi té gravat els noms de les víctimes mortals
de l'explosió de Mines a la Vall.
Qui sap si algun dia s'hi podrà afegir els noms reals
dels 12 miners clandestins?
Gràcies per escoltar-nos.
Tornem tan aviat com puguem.
Cotilles, Direcció Artística, Dolors Martínez,

Direcció, Guió i Presentació, Carles Porta,
amb les veus de Catalunya Ràdio.
Un dia dejó de salir, la vida se apagó,
la mina sigue devorando a la gente,
en las entrañas de la tierra murió.
Un abrigo, un billete de tem,
el terror de volver a bajar,
la despedida, el recuerdo en un beso,
en la montaña de volver a empezar.
Y en las manos una vida mejor,
la promesa de sacarles de allí,
duele el alma y los ojos se escuecen,
y ella espera verte regresar.
Tornem tan aviat com puguem.
Tornem tan aviat com puguem.
Tornem tan aviat com puguem.
Tornem tan aviat com puguem.
Tornem tan aviat com puguem.
Tornem tan aviat com puguem.
Tornem tan aviat com puguem.
Tornem tan aviat com puguem.
La ciudad no conoce su nombre,
la vida aquí se vive en dinero.
Los hombres son como hormigas hambrientas,
las calles rujen como el infierno.
Nadie puede conseguir lo que busque,
el azar, la canadia y el fuego.
Tornem tan aviat com puguem.
Tornem tan aviat com puguem.
Tornem tan aviat com puguem.
Tornem tan aviat com puguem.
Ventana son vidadas,
cabellos que con el aire se caen,
mujeres rotas mirando al vacío,
y a ver a sus hombres llegar.
Rechó un día, dejó de salir,
la vida se apagó.
La mina sigue devorando a la gente
en las entrañas de la tierra frío.